

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

Випуск 37

УДК [94:8](477)(082)
У 45

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Вип. 37. 308 с.

Збірник об'єднує студії з історії й археології, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії та археології від найдавніших часів до сьогодення.

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу творчості І. Франка, Є. Маланюка та Ю. Дарагана.

Мовознавчі студії репрезентують аналіз лінгвістичних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVII ст.

Традиційно збірник містить рубрику «Огляди та рецензії».

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2023. Vol. 37. 308 p.

The collection unites studies in history and archaeology, linguistics and literary studies.

Articles of the historical section reveal current issues in Ukraine's history.

Research in literary studies focuses on the analysis of works by Ivan Franko, Yevhen Malaniuk and Yuriy Darahan.

Linguistic studies represent the analysis of linguistic phenomena based on the materials of monuments of the 16th–17th centuries.

Traditionally, the collection contains a section «Reviews».

«Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність» – фахове видання категорії «Б» зі спеціальностей 032 «Історія та археологія» та 035 «Філологія» (наказ МОН України № 886 від 2.07.2020 р.)

Рекомендувала до друку вчена рада
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 6 від 29.06.2023 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д-р іст. наук, проф. (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Романюк Михайло Васильович, канд. іст. наук, ст. досл. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), д-р філос. (Австралія)

Борчук Степан Миколайович, д-р іст. наук, проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmoš), д-р філос., доц. (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), д-р філос., проф. (США)

Дидик-Меуш Ганна, д-р філол. наук, ст. наук. сп. (Україна)

Золтан Андраш (Zoltán András), д-р філол. наук, проф. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д-р іст. наук, проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), д-р габіліт., проф. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, канд. іст. наук, ст. наук. сп. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, канд. іст. наук, ст. досл. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д-р філол. наук, доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристіна (Rembiszewska Dorota Krystyna), д-р габіліт., проф. (Польща)

Ситник Олександр Степанович, д-р іст. наук, проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, д-р філол. наук, ст. наук. сп. (Україна)

ISSN 2223-1196

© Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України, 2023

УДК 35.071.5(477.87-2)"1946/1991"

DOI: 10.33402/ukr.2023-37-106-117

Єлизавета МОЛНАР Д.

доктор філософії (історія)

доцент кафедри історії і суспільних дисциплін

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6453-8174>

e-mail: molnar.d.ertzsebet@kmf.org.ua

Стефан МОЛНАР Д.

доктор філософії (географія)

доцент кафедри географії та туризму

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2959-9136>

e-mail: molnar.d.istvan@kmf.org.ua

ЗМІНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УСТРОЇ ЗАКАРПАТТЯ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1946–1991)

Зазначено, що Закарпаття як окрема адміністративно-територіальна одиниця, що складалася з Ужанського, Березького, Угочанського та Марамороського комітатів, була утворена в 1919–1920 рр. у складі Чехословаччини. З'ясовано, що в результаті адміністративно-територіальної реформи 1926 р. жупи об'єднали в т. зв. велику жупу та створили 14 районів, 1928 р. завдяки укрупненню кількість районів скоротилася до 12, а в 1938–1939 рр. територія повернулася до Угорщини, яка провела декілька адміністративно-територіальних реформ.

Стверджено, що восени 1944 р. стало очевидним, що територія Закарпаття потрапить під вплив радянської імперії. Окремо зацентовано увагу на тому, що радянська військова адміністрація повернула адміністративно-територіальний поділ Чехословацького періоду. Зазначено, що 1946 р. край офіційно ввійшов до складу Радянського Союзу, тож формування адміністративно-територіальної системи продовжувалося, щоб регіон органічно влився в інші області УРСР.

З'ясовано, що найбільш значні адміністративні перетворення відбувалися з 1946 р. по 1969 р., а згідно з адміністративним поділом 1946 р., область складалася з 15 адміністративних одиниць: 2 міст обласного підпорядкування та 13 районів. Встановлено, що 1962 р. на Закарпатті ліквідували 8 районів, але пізніше провели розукрупнення і 1965 р. створено 11, а 1966 р. – ще 2, відтак, за результатом адміністративно-територіальної реформи УРСР 1965–1966 р., Закарпаття знову складалося з 13 районів і 2 міст обласного підпорядкування.

У 1967–1969 рр. спостережено утворення нових сільрад, їхнє об'єднання або ліквідацію, перенесення центрів сільрад в інші населені пункти, зміну адміністратив-

ної підпорядкованості сільрад, долучення сіл до смуги міст та селищ міського типу. Виснувано, що після неодноразових адміністративних перетворень кількість населених пунктів у Закарпатській обл. збільшилася від 512 у 1946 р. до 603 у 1969 р., упродовж 1969–1991 рр. значних змін уже не відбувалося.

Ключові слова: Україна, Закарпаття, адміністративно-територіальний поділ, Радянський Союз.

Тенденції адміністративно-територіальних змін у Закарпатській обл. із 1946 р. по 1991 р. малодосліджені в сучасній українській науці. Окремі аспекти аналізували Мирослав Дністрянський (Дністрянський, 1992), Віктор Шабельников (Шабельников, 2009, с. 46–51), Ярослава Верменич (Верменич, 2009), Ольга Стогова (Стогова, 2019, с. 221–232) та ін. Вивчаючи роботи українських науковців у сфері адміністративно-територіального устрою Закарпаття, треба відзначити, що сучасний устрій проаналізовано без урахування історії його розвитку.

Мета статті – проаналізувати, як змінювався адміністративно-територіальний поділ Закарпатської обл. протягом 1946–1991 рр., зокрема які села були утворені, які ліквідовані або ж ввійшли до складу більших населених пунктів. Звернено велику увагу на процеси укрупнення районів і сільських рад.

Постановою Президії Верховної Ради СРСР 26 січня 1946 р. було створено нову адміністративно-територіальну одиницю в УРСР – Закарпатську обл. (Указ-1). Найбільш значні адміністративні перетворення відбувалися упродовж 1946–1969 рр., і хоча після цього переформатування кількості населених пунктів і їхнього статусу також були зміни, проте цей період доцільно розглянути окремо.

Згідно з новим поділом 1946 р., область складалася з 15 адміністративних одиниць: 2 міст обласного підпорядкування (Ужгород і Мукачево) та 13 районів (Brenzovics, 2009). В області було 507 сіл і 5 міст, кожен населений пункт мав свою раду. Так, загалом у Закарпатській обл. було 512 самостійних населених пунктів (Попівський, 1947). До 1949 р. ця кількість зменшилася до 508 (Информационно-статистический отдел, 1949).

Після неодноразових адміністративних перетворень кількість населених пунктів у Закарпатській обл. збільшилася від 512 у 1946 р. до 603 у 1969 р., які були підпорядковані 270 сільським радам, 14 селищним і 9 міським радам. У 1946 р., крім Ужгорода й Мукачева, статус міста отримали також Берегове, Хуст і Виноградів.

У Закарпатській обл. 1947 р. також впровадили категорію селища міського типу, до якої були зараховані 12 населених пунктів: Великий Березний, Великий Бичків, Іршава, Королево, Міжгір'я, Перечин, Солотвино, Чоп, Тячів, Свалява, Хуст і Ясіня. Переважно це були районні центри, села з більшою чисельністю населення, важливі транспортні вузли або ж промислово-виробничі центри (рис. 1). 3-поміж них статус міста Чоп і Свалява отримали в 1957 р., Рахів – 1958 р., Тячів – 1961 р. (Информационно-статистический отдел, 1959). У 1957 р. ще чотири населені пункти підвищено до рівня селищ міського типу: Буштино, Воловець, Усть-Чорна та Тересва, а 1959 р. – Вилок і Чинадієво (Квашенко, 1968, с. 8).

У період хрущовської відлиги з міркувань економії Великоберезнянський р-н був підпорядкований Перечинському, а Воловецький – Свалявському. Так кількість районів області зменшилася до 11. У 1957 р. Булчу приєднали до Берегова. Постановою від 13 травня 1960 р. Велику і Малу Гараздівку об'єднали в один населений пункт.

Рис. 1. Адміністративно-територіальний поділ Закарпаття на 1968 р.
Власне редагування за джерелом: Квашенко, 1968

У 1962–1963 рр. у Радянському Союзі проводили перебудову партійних, радянських, профспілкових і комсомольських органів за т. зв. виробничим принципом. Одночасно з цим було здійснено укрупнення районів. Створення виробничих колгоспно-радгоспних управлінь теж дало привід для укрупнення. Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР «Про укрупнення сільських районів Української РСР» від 30 грудня 1962 р., було ліквідовано 353 райони на всій території України, їхня кількість скоротилася від 604 до 251 сільських і 2 промислових районів (Недех, 1971, с. 208). На Закарпатті ліквідували 8 – залишилося 5 із 13 районів області:

1. Берегівський із центром у м. Берегове, до якого приєднано Виноградівський та Іршавський р-ни, м. Виноградів та смт Вилок, Іршава та Королєве.
2. Мукачівський із центром у м. Мукачєво, у складі м. Свалява, смт Воловець і Чинадієве, сільрад Мукачівського, Воловецького та Свалявського р-нів.
3. Перечинський із центром у смт Перечин, у складі смт Великий Березний і Перечин, сільрад Перечинського, Великоберезнянського та Ужгородського р-нів.
4. Тячівський із центром у м. Тячів, у складі м. Рахів і Тячів, смт Буштина, Великий Бичків, Солотвина, Тересва, Усть-Чорна та Ясіня, сільрад Тячівського і Рахівського р-нів.
5. Хустський із центром у м. Хуст, у складі м. Хуст, смт Міжгір'я, сільрад Хустського та Міжгірського р-нів (Указ-2).

Мукачеве й Ужгород – міста обласного підпорядкування.

Таке укрупнення не мало підстав, до того ж здійснювалося поспіхом, без урахування економічних зв'язків, що склалися у межах колишніх районів, тому не було ефективним.

У 1964 р. Пленум ЦК КПРС визнав за необхідне відмовитися від раднаргоспів і територіальних виробничих управлінь й організувати управління економікою за галузевим принципом. Територіальний принцип було визнано за доцільне зберегти лише у збуто-постачальній діяльності.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР про розукрупнення районів 4 січня 1965 р. були утворені 143 нові. Як наслідок, на 1 липня 1965 р. УРСР складалася з 25 областей, 394 районів, 2 міст республіканського підпорядкування (Київ і Севастополь) та 8 469 сільрад. Шляхом цієї реорганізації у Закарпатській обл. створено 11 районів із 5 наявних. Окрім Берегівського, Мукачівського, Перечинського, Тячівського та Хустського, знову були створені Виноградівський, Іршавський, Міжгірський, Рахівський, Свалявський та Ужгородський.

«1. Берегівський район (центр – м. Берегове) в складі м. Берегове і сільрад Берегівського району: Батрадівської, Берегівської, Бодолівської, Варівської, Великобіганської, Вузьківської, Гараздівської, Гатянської, Деренковецької, Дідівської, Добросільської, Іванівської, Косинівської, Мочолянської, Мужіївської, Нижньореметівської, Новосільської, Оросіївської, Попівської, Рафайлівської та Свободянської.

2. Виноградівський район (центр – м. Виноградів) в складі м. Виноградів, Вилоцької та Королівської селищних Рад і Бобівської, Боржавської, Буківської, Великоком'ятівської, Великокопанської, Великопаладської, Вербовецької, Веряцької, Дротинської, Дяківської, Новоселицької, Новосільської, Олешницької, Оноцької, Перехрестівської, Підвиноградівської, Сасівської, Теківської, Фанчиківської, Федорівської, Хижанської, Чепівської, Чорнотисівської, Чорнянської, Шаланківської та Широківської сільрад Берегівського району.

3. Іршавський район (центр – смт Іршава) в складі Іршавської селищної Ради і сільрад Берегівського району: Арданівської, Білківської, Брідської, Броньківської, Великораковецької, Греблянської, Дібрівської, Довжанської, Доробратівської, Загатянської, Зарічанської, Ільницької, Імстичівської, Кам'янської, Кушницької, Лисичівської, Малораковецької, Приборжавської та Чорнопотіцької.

4. Міжгірський район (центр – смт Міжгір'я) в складі Міжгірської селищної Ради і Буковецької, Вучківської, Голятинської, Ізківської, Келечинської, Колочавської, Лісковецької, Лозянської, Майданської, Нижньостуденівської, Новоселицької, Пилипецької, Присліпської, Репинської, Річківської, Синевирської, Синевирсько-Полянської та Торунської сільрад Хустського району.

5. Мукачівський район (центр – м. Мукачеве) в складі Чинадіївської селищної Ради і сільрад Мукачівського району: Бабичівської, Бистрицької, Бобовищенської, Бородівської, Брестівської, Великолукчівської, Верхньовизницької, Верхньокоропецької, Горондівської, Дрисінської, Жнятинської, Жуківської, Завидівської, Залужанської, Зняцівської, Зубівської, Івановецької, Кальницької, Кленовецької, Ключарківської, Кольчинської, Копиновецької, Кузьминської, Кучавської, Лалівської, Лохівської, Макарівської, Нижньокоропецької, Новодавидківської, Новоселицької, Обавської, Пістрялівської, Пузняковецької, Ракошинської, Рівненської, Страбичівської, Червенівської та Чомонинської.

6. Перечинський район (центр – смт Перечин) в складі Великоберезнянської та Перечинської селищних Рад і сільрад Перечинського району: Буківцівської, Верховино-Бистрянської, Вишківської, Вільшинківської, Волосянківської, Ворочівської, Дубриницької, Забрідської, Загорбської, Зарічівської, Костринської, Лубнянської, Лютянської, Малоберезнянської, Новоселицької, Порошківської, Розтоцько-Пастільської, Сімерської, Солянської, Ставненської, Старостужицької, Стричавської, Тихівської, Тур'є-Бистрянської, Тур'є-Пасічанської, Тур'є-Полянської, Тур'є-Реметівської, Турицької, Туричківської, Ужоцької та Черногোলівської.

7. Рахівський район (центр – м. Рахів) в складі м. Рахів, Великобичківської та Ясінянської селищних Рад і Білинської, Білоцерківської, Богданської, Верхньоводянської, Водицької, Ділівської, Квасівської, Кобилецько-Полянської, Косівсько-Полянської, Костилівської, Лазещинської, Лугівської, Лужанської, Розтоківської, Середньоводянської та Чорнотисянської сільрад Тячівського, району.

8. Свалявський район (центр – м. Свалява) в складі м. Свалява, Воловецької селищної Ради і Абранської, Біласовицької, Буковецької, Верб'язької, Верхньоворітської, Ганьковицької, Голубинської, Гукливської, Дусинської, Жденівської, Керецьківської, Маломартинківської, Неліпинської, Нижньоворітської, Підполозянської, Плосківської, Полянської, Родниківської, Розтоцької, Скотарської, Стройненської, Сусківської та Тишівської сільрад Мукачівського району.

9. Тячівський район (центр – м. Тячів) в складі м. Тячів, Буштинської, Солотвинської, Тересвянської та Усть-Чорнянської селищних Рад і сільрад Тячівського району: Бедевлянської, Вільховецької, Вонігівської, Ганичівської, Глибокопотіцької, Грушівської, Дібрівської, Дубівської, Нересницької, Округлянської, Русько-Полівської, Тарасівської, Терелянської, Тернівської, Углянської, Чумалівської та Широколузької.

10. Ужгородський район (центр – м. Ужгород) в складі м. Чоп Ужгородської міськради; Баранинської, Великогевецької, Великодобронської, Великолазівської, Галоцької, Глибоцької, Горянівської, Дібрівської, Ірлявської, Киблярівської, Комаровецької, Коритнянівської, Малодобронської, Малоратовецької, Мінеральненської, Невицької, Середнянської, Соловківської, Соломонівської, Струмківської, Тарновецької, Холмецької, Холмківської, Худлівської, Яворівської та Яроцької сільрад Перечинського району; Пацканівської сільради Мукачівського району.

11. Хустський район (центр – м. Хуст) в складі м. Хуст і сільрад Хустського району; Березівської, Боронявської, Велятинської, Вишківської, Вільшанівської, Горинчівської, Данилівської, Драгівської, Золотарівської, Ізянської, Кошелівської, Кривської, Липецько-Полянської, Липчанської, Монастирецької, Нижньобистрівської, Нижньоселищенської, Рокосівської, Сокирницької та Стеблівської.

Міста Мукачеве і Ужгород залишити містами обласного підпорядкування» (Указ-3).

На 1965 р. Закарпатська обл. складалася з 11 районів, 9 міст та 14 селищ міського типу. На цей час кількість окремих населених пунктів зросла до 761, з яких 738 були селами.

В УРСРС 8 грудня 1966 р. створено ще 81 новий район, так їхня кількість збільшилася від 394 до 475. У Закарпатській обл. створено два нові:

Великоберезнянський із центром у смт Великий Березний, у складі Великоберезнянської селищної ради і сільрад Перечинського р-ну: Буківцівської, Верховино-

Бистрянської, Вишківської, Волосянківської, Забрідської, Загорбської, Костринської, Лубнянської, Лютянської, Малоберезнянської, Розтоцько-Пастільської, Солянської, Ставненської, Старостужицької, Стричавської, Тихівської, Ужоцької та Чорногівської.

Воловецький із центром у смт Воловець, у складі Воловецької селищної ради і сільрад Свалявського р-ну: Абранської, Біласовицької, Буковецької, Верб'язької, Верхньоворітської, Гукливської, Жденівської, Лазівської, Нижньоворітської, Підполянської, Розтоцької, Скотарської, Тишівської та Щербовецької (Указ-4).

За результатом адміністративно-територіальної реформи УРСР 1965–1966 рр., Закарпаття знову складалося з 13 районів і 2 міст обласного порядкування. Маленькі населені пункти були приєднані до більших сусідніх, щоби зменшити кількість сіл.

У 1967–1969 рр. відбулося багато дрібних змін адміністративно-територіального поділу. Спостерігалось утворення нових сільрад, їхнє об'єднання або ліквідація, перенесення центрів сільрад в інші населені пункти, зміна адміністративної підпорядкованості сільрад, долучення сіл до смуги міст та селищ міського типу (Недх, 1971, с. 209). Зокрема, 1967 р. Балажер приєднали до Іванівки (Яноші), Гомок увійшов до складу Дідова (Дийда). Так, на 1968 р. у Берегівському р-ні було зареєстровано 43 населені пункти, підпорядковані 22 сільським і 1 міській раді.

У Великоберезнянському р-ні окремими населеними пунктами стали Жорнава та Костринська Розтока. Стару та Нову Стужицю об'єднали під назвою «Стужиця» 1966 р. Луг 1967 р. приєднали до Волосянки. Внаслідок цих змін кількість населених пунктів у районі на 1968 р. зменшилася від 31 до 30.

У Виноградівському р-ні с. Федорове 1966 р. приєднали до Петрово (тепер – Пийтерфолво), 1967 р. Вовчанське – до Бобового, Мале Боржавське – до Великих Ком'ят. Самостійними населеними пунктами стали Букове, Клиновецька Гора, Руська Долина, Притисянське, Пушкіно, Нове Клиново та Вербове. Так, кількість сіл у районі зросла до 47, Вилко і Королево отримали статус селищ міського типу, а районним центром залишився Виноградів.

У Нижньоворітському р-ні, який перейменували на Воловецький (відповідно районним центром став Воловець), у післявоєнний період відбувалися тільки об'єднання населених пунктів. У районі було 24 села та селище міського типу (див. табл. 1). До Воловця 1958 р. приєднали Канору. Борсучину та Мішкаровицю 1960 р. об'єднали з Біласовицею. Цього ж року до Котельниці приєднали Вишній Бистрий, до Абранки – Кушницю, а Верхня Розтока стала присілком Нижньої Розтоки. Петрусовиця та Нова Розтока 1967 р. стали частинами Верб'яжа.

В Іршавському р-ні нараховувалося 47 населених пунктів, із яких 46 – це села, а 1 – селище міського типу (Іршава). У 1967 р. Колодне об'єднали із Загаттям. У районі було створено три нові самостійні населені пункти: Климовицю, Заболотне й Суху.

У Міжгірському р-ні кількість самостійних населених пунктів зросла аж на 17 одиниць: Берегі, Заверхня Кичера, Стригальня, Запереділля, Завийка, Діл, Горб, Верхній Бистрий, Кужбеї, Річка, Підчумаль, Косів Верх, Мерешор, Сухий, Сопки, Тітківці та Загорб. Так кількість населених пунктів району в 1969 р. зросла до 45, з яких 44 – села й 1 селище міського типу (Міжгір'я) (Квашенко, 1968).

Таблиця 1

Адміністративно-територіальний поділ Закарпаття 1968 року

Адміністративно-територіальна одиниця	Місто	Селище міського типу	Село	Усього
Берегівський р-н	1	–	43	44
Великобerezнянський р-н	–	1	30	31
Виноградівський р-н	1	2	47	50
Воловецький р-н	–	1	24	25
Іршавський р-н	–	1	46	47
Міжгірський р-н	–	1	44	45
Мукачівський р-н	–	1	81	82
Перечинський р-н	–	1	24	25
Рахівський р-н	1	2	29	32
Свалявський р-н	1	–	28	29
Тячівський р-н	1	4	57	62
Ужгородський р-н	1	–	67	68
Хустський р-н	1	–	60	61
Ужгород	1	–	–	1
Мукачево	1	–	–	1
Разом	9	14	580	603

Джерело: (Квашенко, 1968, с. 6).

У Мукачівському р-ні, до якого належала найбільша кількість населених пунктів, теж відбулися значні зміни. Щоправда, на 1 населений пункт у районі стало менше, але так склалося, тому що 12 було ліквідовано, а 11 заселеним територіям надали статус населених пунктів. Самостійними стали: Карпати, Чабин, Домбоки, Драгиня, Дубине, Барбово, Кінлодь, Плоскановиця, Ростов'ятиця, Вінкове і Вільховиця. Натомість частину населених пунктів об'єднали. Вперше 1959 р. Глинянець та Нижню Грабівницю приєднали до Чинадієва. У 1960 р. Кайданово й Бенедєки – до Ракошина, Балашівці – до Копинівців, Буковинку – до Кучави, Грибівці – до Бобовища, Шелестово – до Кольчина, Ромочевицю – до Залужжя. У 1967 р. відбулася ще одна хвиля об'єднань: Нижню Визницю – до Кленовця, Косино – до Обави, Белебово – до Клочків. Так, 1969 р. у районі нараховувалося 81 село й 1 селище міського типу (Чинадієво).

Перечинський р-н адміністративні перетворення зачепили найменше. Тут не відбулося об'єднань населених пунктів, проте створено шість нових. Полянська Гута, яка 1913 р. стала частиною Тур'ї Поляни, у 1945 р. знову стала самостійним населеним пунктом, як і Лумшори, Свалявка, Лікіцари, Маюрки та Завбуч. Так, кількість сіл зросла до 24, а Перечин був зарахований до категорії селищ міського типу.

Кількість населених пунктів у Рахівському р-ні зросла вдвічі і на 1969 р. їх нараховувалося 32. Серед них маємо місто (Рахів), 2 селища міського типу (Великий Бичків та Ясіня) і 29 сіл. У гірській місцевості з багатьох віддалених від центру присілків у територіально розкиданих населених пунктах було утворено окремі села, загалом – 18: Стримба, Костилівка, Бреболя, Добрік, Стебний, Чорна Тиса, Говер-

ла, Водиця, Вільховитий, Хмільник, Крутий, Луг, Лазещина, Тростянець, Ростоки, Плаюць, Сітний і Видричка.

У Свалявському р-ні Дисковицю приєднали до Поляни (Квашенко, 1968). Самостійними стали Яківське та Плоский Потік. Так, на 1969 р. у районі нараховувалося 28 сіл та місто (Свалява).

У Тячівському р-ні кількість населених пунктів зросла вдвічі. 27 заселених територій стали незалежними: Нижній Дубовець, Бедевя, Бобове, Рівне, Вільхівчик, Дубрівка, Верхній Дубовець, Фонтиняси, Груники, Вільхівці-Лазі, Малий Тячів, Мала Уголька, Велика Уголька, Пещера, Подішор, Пригідь, Ракове, Росош, Руня, Сасово, Тисолове, Дулово, Солоне, Глибокий Потік, Лазі, Топчино та Вишоватий. Із новоствореними загальна кількість у районі зросла до 63: 57 сіл, 4 селища міського типу (Буштино, Солотвино, Тересва, Королево) та місто (Тячів).

В Ужгородському р-ні нараховувалося 68 населених пунктів, із яких 67 – це села й 1 – місто (Чоп). У районі створили п'ять нових: Червоне, Демечі, Кінчеш, Руські Геївці та Петрівка. У 1967 р. Великі Ратівці об'єдналися з Малими Ратівцями під назвою «Ратівці», цього ж року до с. Демечі приєднали Мочкорей.

Хустський р-н складався з 61 населеного пункту: 60 сіл і міста (Хуст). У ході радянської адміністративної реформи в районі було створено 34 нові населені пункти: Осава, Вільшани, Противень, Яблунівка, Облаз, Гонцош, Забрідь, Поляна, Ділок, Липовець, Боронява, Хустець, Каллів, Карповтлаш, Кічерели, Поточок, Крайне, Крива, Кутлаш, Лунка, Ожоверх, Модьорош, Монастирець, Великий Раковець, Посіч, Ряпідь, Шаяни, Широке, Сюрюк, Слоповий, Становець, Тополин, Медвежий та Жовтневе.

Після 1969 р. кількість населених пунктів у Закарпатській обл. значних змін уже не зазнавала, хоча об'єднання відбувалися й надалі. У 1976 р. до Ужгорода приєднали Горяни, Доманинці та Дравці, внаслідок чого кількість населених пунктів у районі зменшилася з 68 до 65. Цього ж року в Міжгірському р-ні Кужбеї приєднали до Соїм. Відповідно кількість населених пунктів області зменшилася від 603 до 599.

У 1982 р. Іршава отримала статус міста, так кількість міст в області зросла до 10. У 1991 р. зі складу Червоного відділилося с. Тісауїфолу, тож на кінець 1991 р. у Закарпатській обл. нараховувалося 562 села, 28 селищ міського типу та 10 міст, усього – 600 населених пунктів.

Таблиця 2

Селища міського типу на Закарпатті 1989 року

Назва населеного пункту	Рік присвоєння статусу смт	К-сть осіб	Район
Міжгір'я	1947	11 611	Міжгірський
Королево	1947	10 188	Виноградівський
Солотвино	1947	9 651	Тячівський
Перечин	1947	8 989	Перечинський
Великий Бичків	1947	8 968	Рахівський
Ясіня	1947	8 594	Рахівський
Великий Березний	1947	8 334	Великобerezнянський
Буштино	1957	8 147	Тячівський

Закінчення табл. 2

Тересва	1957	7 204	Тячівський
Воловець	1957	6 760	Воловецький
Усть-Чорна	1957	3 428	Тячівський
Чинадієво	1959	8 894	Мукачівський
Вилок	1959	3 446	Виноградівський
Дубове	1971	11 494	Тячівський
Ільниця	1971	8 988	Іршавський
Довге	1971	6 581	Іршавський
Богдан	1971	5 924	Рахівський
Поляна	1971	4 314	Свалявський
Середнє	1971	3 998	Ужгородський
Тур'я Ремети	1971	3 585	Перечинський
Нижні Ворота	1971	3 214	Воловецький
Кобилецька Поляна	1971	3 025	Рахівський
Батєво	1971	2 915	Берегівський
Вишкове	1976	11 397	Хустський
Колочава	1976	6 795	Міжгірський
Майдан	1976	3 091	Міжгірський
Кольчине	1979	6 792	Мукачівський
Жденієве	1981	1 592	Воловецький

Джерело: (Селменський, 1983).

Отже, після офіційного входження Закарпатської обл. у 1946 р. до складу Радянського Союзу, чисельність населення краю почала стрімко зростати. Внаслідок започаткованої радянською владою активної індустріалізації, більшість прибулих оселялася в містах або ж у селищах міського типу, де розташовувалися промислові об'єкти. Так чимало сіл підпало під критерії статусу селища міського типу, тож їхня кількість до 1991 р. зросла вдвічі – від 14 до 28 (див. табл. 2) (Ільтьо, 1989). Подвоїлася і кількість міст: якщо 1946 р. містами були Ужгород, Мукачево, Берегове, Хуст і Виноградів, то до 1991 р. такий статус одержали Тячів, Свалява, Чоп, Рахів та Іршава. На кінець 1991 р. у Закарпатській обл. нараховувалося 562 села, 28 селищ міського типу і 10 міст, усього – 600 населених пунктів (Ільтьо, 1992).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Верменич, Я. (2009). *Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування*: у 2 ч. Київ.

Дністрянський, М. (1992). *Кордони України. Територіально-адміністративний устрій*. Львів: Світ.

Информационно-статистический отдел при Секретариате Президиума Верховного Совета СССР. (1949). В П. Туманов (ред.), *СССР. Административно-территориальное деление союзных республик на 1 мая 1949 года*. Москва. <http://elilib.shpl.ru/ru/nodes/8460#mode/inspect/page/214/zoom/4>

Информационно-статистический отдел при Секретариате Президиума Верховного Совета СССР. (1959). В П. Туманов (ред.), СССР. *Административно-территориальное деление союзных республик. Дополнения к справочнику выпуска 1958 года: Изменения, происшедшие за период с 1 янв. 1958 г. по 1 янв. 1959 г.* Москва. <http://elibr.shpl.ru/ru/nodes/8496#mode/inspect/page/1/zoom/4>

Льтьо, І. В. (1989). *Народне господарство Закарпатської області в 1988 році. Статистичний збірник*. Ужгород: Статистичне управління Закарпатської області.

Льтьо, І. В. (1992). *Народне господарство Закарпатської області в 1991 році. Статистичний збірник*. Ужгород.

Квашенко, Г. С. (1968). *Закарпатська область. Довідник адміністративно-територіального поділу*. Ужгород.

Недуг, А. А. (1971). Зміни в адміністративно-територіальному поділі УРСР (1919–1970 рр.). *Український історико-географічний збірник, 1*, 197–213.

Попівський, М. Ф. (1947). *Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ: на 1 вересня 1946 року*. Київ: Українське видавництво політичної літератури.

Селменський, І. С. (1983). *Закарпатська область. Довідник адміністративно-територіального поділу на 1 жовтня 1983 року*. Ужгород: Радянське Закарпаття.

Стогова, О. (2019). Адміністративно-територіальний устрій в Україні: основні етапи становлення та їхні характеристики. *Сучасне суспільство, 1*, 221–232.

Указ-1: Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1947. № 5–6, ст. 3. <https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%92%D0%92%D0%A0/1947/5-6>

Указ-2: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 30.12.1962. «Про укрупнення сільських районів Української РСР». *ДАВіО*. Ф. Р-2700, оп. 6, од. зб. 1789, с. 204–247. https://uk.wikisource.org/wiki/Указ_Президії_Верховної_Ради_УРСР_від_30.12.1962_«Про_укрупнення_сільських_районів_Української_РСР»

Указ-3: Указ Президії Верховної Ради УРСР. «Про внесення змін в адміністративне районування Української РСР». *Відомості Верховної Ради*. 1965. № 3, ст. 64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2%D0%BD-06#Text>

Указ-4: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 8.12.1966. «Про утворення нових районів Української РСР». *Відомості Верховної Ради УРСР*. № 48, ст. 511–521. https://uk.wikisource.org/wiki/Указ_Президії_Верховної_Ради_УРСР_від_8.12.1966_«Про_утворення_нових_районів_Української_РСР»

Шабельніков, В. (2009). Область у системі адміністративно-територіального поділу УРСР у 30-ті роки ХХ ст. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Історичні науки, 94/81*.

Brenzovics, L. (2009). Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In B. Baranyi. (Ed.), *Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói, 11*. Pécs; Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 75–106.

REFERENCES

Vermenych, Ya. (2009). *Administratyvno-terytorialnyi ustrii Ukrainy: evoliutsiia, suchasnyi stan, problemy reformuvannia: u 2 ch.* Kyiv (in Ukrainian).

Dnistrianskyi, M. (1992). *Kordony Ukrainy. Terytorialno-administratyvnyi ustrii*. Lviv: Svit (in Ukrainian).

Ynformatsyonno-statystycheskyi otdel pry Sekretaryate Prezydyuma Verkhovnoho Soveta SSSR. (1949). In P. Tumanov (Ed.), *SSSR. Admynstratyvno-terytoryalnoe delenyie soiuznykh respublik na 1 maia 1949 hoda*. Moskva. <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/8460#mode/inspect/page/214/zoom/4> (in Russian).

Ynformatsyonno-statystycheskyi otdel pry Sekretaryate Prezydyuma Verkhovnoho Soveta SSSR. (1959). In P. Tumanov (Ed.), *SSSR. Admynstratyvno-terytoryalnoe delenyie soiuznykh respublik. Dopolnenia k spravochnyku vypuska 1958 hoda: Yzmeneniia, proysshedshye za peryod s 1 yanv. 1958 h. po 1 yanv. 1959 h.* Moskva. <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/8496#mode/inspect/page/1/zoom/4> (in Russian).

Ilto, I. V. (1989). *Narodne hospodarstvo Zakarpatskoi oblasti v 1988 rotsi. Statystychnyi zbirnyk*. Uzhhorod: Statystychno upravlinnia Zakarpatskoi oblasti (in Ukrainian).

Ilto, I. V. (1992). *Narodne hospodarstvo Zakarpatskoi oblasti v 1991 rotsi. Statystychnyi zbirnyk*. Uzhhorod (in Ukrainian).

Kvashenko, H. S. (1968). *Zakarpatska oblast. Dovidnyk administratyvno-terytorialnoho podilu*. Uzhhorod (in Ukrainian).

Nedukh, A. A. (1971). Zminy v administratyvno-terytorialnomu podili URSS (1919–1970 rr.). *Ukrainskyi istoryko-geohrafichnyi zbirnyk, 1*, 197–213 (in Ukrainian).

Popivskyi, M. F. (1947). *Ukrainska RSR: Administratyvno-terytorialnyi podil: na 1 veresnia 1946 roku, 1*. Kyiv: Ukrainske vyd-vo politychnoi literatury (in Ukrainian).

Selmenskyi, I. S. (1983). *Zakarpatska oblast. Dovidnyk administratyvno-terytorialnoho podilu na 1 zhovtnia 1983 roku*. Uzhhorod: Radianske Zakarpattia (in Ukrainian).

Stohova, O. (2019). Administratyvno-terytorialnyi ustrii v Ukraini: osnovni etapy stanovlennia ta yikhni kharakterystyky. *Suchasne suspilstvo, 1*, 221–232 (in Ukrainian).

Verkhovna Rada URSS. (1947). Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady URSS «Pro utvorennia Zakarpatskoi oblasti v skladi Ukrainskoi RSR». *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 5–6, 3. <https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%92%D0%92%D0%A0/1947/5-6> (in Ukrainian).

Verkhovna Rada URSS. (1962). Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady URSS vid 30.12.1962. «Pro ukрупnennia silskykh raioniv Ukrainskoi RSR». *DAViO*. F. R-2700, op. 6, od. zb. 1789, s. 204–247. https://uk.wikisource.org/wiki/Ukaz_Prezydii_Verkhovnoi_Rady_URSS_vid_30.12.1962_«Pro_ukрупnennia_silskykh_raioniv_Ukrainskoi_RSR» (in Ukrainian).

Verkhovna Rada URSS. (1965). Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady URSS «Pro vnesennia zmin v administratyvne raionuvannia Ukrainskoi RSR». *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 3, 64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2%D0%BD-06#Text> (in Ukrainian).

Verkhovna Rada URSS. (1966). Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady URSS vid 8.12.1966. «Pro utvorennia novykh raioniv Ukrainskoi RSR». *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSS*, 48, 511–521. https://uk.wikisource.org/wiki/Ukaz_Prezydii_Verkhovnoi_Rady_URSS_vid_8.12.1966_«Pro_utvorennia_novykh_raioniv_Ukrainskoi_RSR» (in Ukrainian).

Shabelnikov, V. (2009). Oblast u systemi administratyvno-terytorialnoho podilu URSS u 30-ti roky XX st. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Serii: Istorychni nauky, 94/81 (in Ukrainian).

Brenzovics, L. (2009). Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In B. Baranyi (Ed.), *Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói, II*. Pécs; Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 75–106 (in Hungarian).

Yelyzaveta MOLNAR D.

PhD (History)

*Associate Professor of the Department of History and Social Sciences
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6453-8174>

e-mail: molnar.d.erezsebet@kmf.org.ua

Stefan MOLNAR D.

PhD (Earth Science)

*Associate Professor of the Department of Geography and Tourism
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2959-9136>

e-mail: molnar.d.istvan@kmf.org.ua

CHANGES IN THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL STRUCTURE AND POPULATION OF ZAKARPATTIA DURING THE SOVIET PERIOD (1946–1991)

It is noted that Zakarpattia, as a separate administrative-territorial unit consisting of Uzhan, Berez, Ugochan, and Maramoros counties, was created in 1919–1920 as part of Czechoslovakia. It was found that as a result of the administrative-territorial reform in 1926, the zhupas were united in the so-called a large zhupa, and 14 districts were created. In 1928, due to consolidation, the number of districts was reduced to 12. In 1938–1939, the territory returned to Hungary, which carried out several administrative-territorial reforms.

It is claimed that in the autumn of 1944, it became obvious that the territory of Zakarpattia would fall under the influence of the Soviet Empire. In present study particular attention is paid to the fact that the Soviet military administration returned the administrative-territorial division of the Czechoslovak period. It is noted that in 1946, the region officially became part of the Soviet Union, so the formation of the administrative-territorial system continued in order for the region to organically fit in with other regions of the Ukrainian SSR.

It was found that the most significant administrative transformations took place from 1946 to 1969. According to the administrative division in 1946, the region consisted of 15 administrative units: 2 cities of regional subordination and 13 districts. It was established that in 1962, 8 districts were liquidated in Zakarpattia, but later the disintegration of districts was carried out and as a result of this reorganization 11 districts were created in 1965, and 2 more in 1966. As a result of the administrative-territorial reform of the Ukrainian SSR in 1965–1966, Zakarpattia again consisted of 13 districts and 2 cities of the regional order.

In 1967–1969 there was the formation of new village councils, their merger or liquidation, the transfer of village council centres to other settlements, a change in the administrative subordination of village councils, the inclusion of villages in the strip of urban-type cities and towns. It can be concluded that, after repeated administrative transformations, the number of settlements in Zakarpattia Oblast increased from 512 in 1946 to 603 in 1969. In the period from 1969 to 1991 significant changes did not occurred.

Keywords: Ukraine, Zakarpattia, administrative-territorial units, Soviet Union.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

ЯКОВИШИНА Яна (Львів). Трипільське поселення Макарівка на Буковині.....	3
ВОЙТОВИЧ Леонтій (Львів). Призабута польсько-турецька війна на українських землях (1672–1676).....	14
МОРОЗ Володимир (Львів). Допомога генерального прокуратора Київської митрополії в Римі 1760–1772 років отця Ігнатія Волозка у справі канонічного заснування Мукачівської єпархії.....	32
MOLNAR Fedir (Berehove, Budapest). The History of the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo in 1848–1849.....	45
КУШПЕТА Роман (Львів). Образ русинів (українців) і західноукраїнських земель на сторінках американської газети «The New York Times» (1870–1900).....	57
ПЕТРАШ Андрій (Галич), ЖЕРНОКЛЕСВ Олег (Івано-Франківськ). Ідея, структура і суспільне значення марійських содалцій у Галичині в кінці XIX – на початку XX століття.....	67
ЛИТВИН Микола (Львів). Україна як об'єкт світової геополітики: історичні передумови й уроки ухвали Ради послів 14 березня 1923 року.....	80
СТАРЖЕЦЬ Володимир (Рівне). Видавнича та пропагандивна діяльність ОУН в освітньому просторі Західної України (1944–1953).....	95
МОЛНАР Єлизавета Д. (Берегове), МОЛНАР Стефан Д. (Берегове). Зміни в адміністративно-територіальному устрої Закарпаття в радянський період (1946–1991).....	106
ВАРОДІ Наталія (Берегове). Середня, професійна та вища освіта угорської меншини Закарпаття в радянські часи.....	118
ГОДОВАНСЬКА Оксана (Львів). Радянські антирелігійні практики крізь призму вчительських спогадів.....	135
ПОПЕЛЮК Роксолана (Львів). Внесок дисиденток у легалізацію УГКЦ в УРСР.....	144
ARTYMYSHYN Pavlo (Lviv). From the Center to the «Sleeping Districts»: Attempts to Construct the External Image of Lviv as a Soviet City.....	158

Постаті

СОВА Андрій (Львів). Степан Гайдучок та Іван Крип'якевич: до історії стосунків.....	175
ФЕДАКА Павло (Берегове), ЧОТАРІ Юрій (Берегове). Василь Гаджера – визначний дослідник історії Закарпаття.....	184
ОЛЕНИЧ Сергій (Дрогобич). Історія освіти в наукових дослідженнях Івана Филипчака (1871–1945).....	199

ПАТЕР Іван (Львів). Головна засада його діяльності – українство (до політичних переконань Степана Смаль-Стоцького).....	210
--	-----

ФІЛОЛОГІЯ

КРУПАЧ Микола (Львів). Євген Маланюк і Юрій Дараган – фактологічне подолання міфу про «першого» і «другого» поетів еміграції.....	231
ВОРОК Христина (Львів). Оповідання Івана Франка про «вільну пташку» (поетика та проблематика «Пангалахи»).....	249
ШМЕГА Катерина (Львів). Антиномія вірність–зрада в повістці Івана Франка «Гриць і панич».....	264
ЧЕРЕВКО Ірина (Львів). Назви адміністративно-юридичних актів і документів у «Словнику української мови XIV – першої половини XVII ст.».....	274

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

ІЛЬНИЦЬКИЙ Микола (Львів). Від «мови мовчання» до «великого повернення» [Dusza szybuje w poświacie epok... Душа летить у посвіті епох... Tom poświęcony Linie Kostenko... Збірник на пошану Ліни Костенко... Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław, 2021. 297 s.].....	289
ШМІГЕР Тарас (Львів). [Рец.] Діалект як маркер ідентичності [на кн.]: Gavurová M. Dialekt a jo prejav identity. Fintice: FACE, 2021. 232 s.....	304

Наукове видання

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред.
Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023.
Вип. 37. 308 с.

Літературний редактор
Наталія Галевич

Коректор
Ірина Стецик

Редактор анотацій англійською мовою
Роман Кушпета

Упорядник науково-довідкового апарату
Оксана Рак

Художньо-технічний редактор
Ігор Тарай

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 16445-4917Р

Підписано до друку 30.06.2023. Ум. друк. арк. 25,02
Друк офсетний. Формат 70*100/16.
Наклад 50 прим.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
79026, Львів, вул. Козельницька, 4
e-mail: ukraina.iuk@gmail.com